

Piarres Hegitza: biografia eta bizitza

JEAN-LOUIS DAVANT
JEAN HARITSCHELHAR

PIERRE DUNY PÉTRÉ (1914-2005)

Biografia

Donibane Garazin jaio zen 1914ko apirilaren 3an. Aita, aduana-ko guarda Garaziko Lekunberrin, ama Donibaneko sarraillari familia batekoa, Espainako karrikan: XVIII. mendeko etxe horretan jaio zen gure Pierre.

Filosofiako ikasketak eginik, estoikoen pentsakera ikertuz bereziki, munduko bigarren gerlara joan behar izan zuen. Frantziako iparrean, Somme baiko guduka handian presoner hartu zuen lurreko aleman armadak, eta beraz Alemaniara eraman. Handik ihes egitera saiatu zen bost bider, debaldetan, baita seigarrenean aske joitea erdietsi zuen, 1942ko ekainean. Gertakizun horien berri xeheak ematen ditu publikatu gabe dagoen liburu autobiografiko txiki batean, frantsesez: *Quelques Basques dans la tourmente*, 1939-1945.

Gurasoak Congo-Brazzavillen zituen: han aita Estatuko funtzionariaren zerrendatik kendu zuen Vichy-ko gobernuak, erresistentziaren aldekoa izateagatik.

Franziako hegoaldea ez baitzen oraino alemanez okupatua (1942ko azaroaren 11an hartuko zuten), hara pasa zen Pierre eta Marseillan «Armée secrète» delako armadan isilean sartu. Eki-hegoaldeko atalaren buru zen Jean Pétré, Pierreren osaba, eta horren beso eskuina izan zen Pierre gaztea. Gestapo sonatuak osaba atxilotu zuen eta Buchenwald-eko kontzentrazio-esparrura bidali. Pierre aurrera

ekin zuen makian, sekulako dominak irabaziz, nahiz ez zen hori haren helburua.

Gerlatik landa sartu zen komisario kontu Frantziako inteligentzia zerbitzu bat den DST delakoan. Hurbildik ikustatu zuen «Exodus 47» judu iheslarien itsasontziaren afera. Baina metodo batzuk ez ditu onartzen erresistentziako espiritu askatzailea saldurik dakus, bereziki agintarien artean daudelarik Vichy-tiar kolaboratzaileak eta azken orduko «erresistenteak», gainera Franco bere tronuan dagoelarik hegoaldeko erresuman. Beraz polizia arruntera pasatzen da, komisario karrera betez Frantzia behere horretako hiri ezberdinetan.

1961eko apirilean Aljerian aginteaz jabetu zelarik frantses jeneral talde bat, gobernu legitimoaren alde agertu zen Pierre, eta bere leialtasunaz eskertu zuen de Gaulle presidenteak. Aldi bat gehiago agerian daude hor gure garaztarraren sentimendu demokratiko, errepublikazaleak.

Euskaldun euskaltzalea izanez, bururaino eremanen ditu. Enbatiarra izanen da hastetik. Bere ideiak agertuko ditu bere artikulu eta beste idazkietan, baita ekintzetan. 1972an parte hartuko du Maulleko Aberri Egunean, nahiz hau debekatua duen Paueko Prefetak. Bi egunen buruan erretiroa du. Halere Pariseko barne arazoetako ministeriora deitzen du Polizia nazionaleko Zuzendari orokorrak, eta dosierean egonen zaio gaitzespen ofizial bat ematen dio, karrikako ibilaldi «separatista» batean agertzeagatik. Abertzale atipikoa agertzen zaigu horretan ere Pierre Duny-Pétré: Eugene Goyheneche historialari zenaren hitzetan, barne arazoetako ministroak sinaturik, abertzale ziurtagiria duen bakarra, edo arras bakarretakoa !

Bere ideiak frantsesezko idazkietan agertu ditu segurki. Haatik ez da horretan mugatu. Euskaraz ere idatzi du, franko nasaiki, euskal aldizkari eta kazetetan sakabanaturik dauden artikuluetan, hala nola Elgar, Eusko Gogoa, Herria, Gure Herria, Principe de Viana, Anuario de Eusko Folkloren...

Ideiez haratago ere bazoan bere ipuin eta kontakizunetan, ohitura zaharrak, leiendak, mitoak eta historia bera ere ikertuz. Harenak dira bereziki Basajaunaren istorioa, Garaziko hiri nagusian, Manexen

marrakak, Garaziko solasak... Baxenabarreko haurren ipuin, joko eta erran zaharrak bildu zituen «Xirula mirula» liburuan.

Azpimarratzekoa du gainera olerkian zein sotilki zerabilen, euskaraz, Villon bezalako frantses poeta zaharren balada, bertset bakoitza «igortze» polit batez burutua errepikan.

Ezkondua, aita familiakoa, Donibane Garaziko hilarrian dago, etxekoan artean, Pierre Duny-Pétré, nafar euskaldun, euskaltzale suharra. Goian dagoela, bake handian. Gure doluminik zintzoenak eta atxikimendu gartsua familiari.

Jean-Louis Davant

PIERRE DUNY PÉTRÉ (1914-2005)

Bizitza

Zinez garaztarra zen Pierre Duny-Pétré, garaztarra errotik, aita Lekunberrikoa, ama Donibane berekoa. Sortu zen 1914eko apirilaren 3an Espainiako karrikako etxe eder batean, XVIII. mendekoa hain zuzen, giltza egile baten etxea, nafar itxurakoa, bere baratzeñoa gibelean. Aita guarda izanez, Aldudeko, Baigorriko, Urdoz auzoko eta Donibane Garaziko eskola publikoan egin zituen lehenbiziko estudioak eta gero Baionako lizeoan, hasi zituelarik filosofiako ikasketak bigarren gerla aintzin. Ezagutu du, beraz, bi gerlen arteko Donibane Garazi herri euskalduna, bere asteleheneko merkatuarekin, han biltzen baitziren Garaziko herri guzietako laborariak eta ere Baigorriko eta Iholdiko kantonamenduetarik heldu zirenak. Ardi, marro, behi, zaldi, asto, gizonen sal-erospenak, emazteak jiten zirela ere etxeko mozkinen saltzeko, barazki, arroltze, oilo, oilasko, hitz batez poalleria guzia.

Hogeita bost urte zituen Pierre Duny-Pétré-k hasi zelarik bigarren gerla, jadanik senditu zuela bere bihotzean Espainiako guduka, euskaldunen zorte tristea, bilduak zirelarik Donibane Garaziko gaztelu zaharrean erbestean ziren euskaldun haurrak Lafitte apezari eta orduko Donibaneko alkateari Haranburu jaunari esker. 1940.ean, *Somme* ibaiaren ondoan Alemanek preso hartu zuten, baina hor agertzen da Pierre Duny-Pétré-ren jeinua, bost aldiz eskapatuko dela, seigarren aldian 1942.ean askatzen dela osoki, Marseillara etorritz bere osaba Jean Pétré-ren ondora. Jaun hau da Frantzia Hego Ekialdeko erresistentziaren buru eta berehala jarraikitzen zaio osabari, gerla segituz Alemanen kontra sasigudari gisa.

1944.ean Frantzia libratzen delarik sartzen da polizian, lehenik *DST* deritzan adarrean eta gero izendatzen dute komisario departamenduetako hiri nagusietan egiten duela bere lana, azkenik Pauen ukanen duela bere lanpostua. Anartean ezkondu da Jeanne Idieder Iholdi Haranburuko alaba errientsarekin, sema bat Ellande ukanen dutela. Polizia lana eta abertzaletasuna ezkonduarik daude Pierre Duny-Pétré-ren baitan. Alde batetik bizitzeko duen ofizioa eta bertze aldetik bihotzean barna sartua zaion sendimendu sakona. *Enbata* mugimendutik hurbil dago eta astekari horretan idazten du izenorde batzuen pean izan dituen Garaziko Manex eta bere gardentasunean

Jon Donipétry. Mauleko aberri egunean, 1972an agertzen da jendeen artean, zenbait egunen buruan erretretara doala. Polizia batek han ikusirik salatzen du eta deitua da Parisera Poliziako nagusi haundiaren aitzinera.

Abertzale izan baino lehen euskaltzale da Pierre Duny-Pétré. Harremanetan sartzen da René Lafon Bordeleko Unibertsitateko euskal katedradunarekin, hasiz etnologiako ikerketak, Basa Jaunari buruz eta gero, ikusirik zer beherakada daukan euskarak Garazin eta Iparraldean, biltzen ditu, haur kantuek, eskolako jostetak, erran zaharrak, horiek guztiak berak entzunak Alduden han bizi zelarik edo Donibane Garazin, bilduz ere bere familian, bai eta ere bere andrea-ren familian. Ikus horretarako *Gure Herria* aldizkaria, *Anuario de Eusko Folklore* eta, azkenik, *Xirula mirula*, deitzen den liburu batean agertuko da luzaz egin duen ikerkuntza. Euskaltzain urgazle izendatua izana da 1963an bereziki bere olerkari emaitzarengatik. Olerkaria baitzen Pierre Duny-Pétré, idazten zituen olerkiak agertu direla *Gure Herrian*, *Elgar-en*, *Herrian*, *Eusko gogoan*.

Maite zuen bereziki balada deritzan frantses erdi aroko olerki mota Guillaume de Machaut edo François Villon-ek erabili zutena. Baladak hiruzpalau estrofa baditu hamar neurtitzekoak, neurtiz bakoitza hamar silabadura, errimak gurutzatzen direla (a b a b a b a b a b) eta azkenik «igortze» deritzan sei neurtitzeko estrofa errima berekin (b a b a b a b). Berrogeita sei neurtitzetan bukaera berak izanen dira (ia, ez) orain irakurriko dudak *Berak erranez* tituluarekilako balada:

1
 Izanik omen pilotaria,
 Erran ta erran ari zen Manez,
 Zer den oraiko «Joko Berria»...
 Hortan, jabetuz, pilota batez,
 Trenkatu nahiz beti kintzia,
 Hutsak eginik aldi guzietz,
 Atxeman zien estakuria:
 Eskietan min, edo bestenez
 Pilota-plaza zakon ttipia!
 Xapelduna zen... berak erranez!

2

Roxali deitu neska gaztia,
Betikotz eder ezin egonez,
Mutzurquina zen bilakatia,
Parisen sehi lehen izanez.
Bana geroztik, zer kondaria
Emaiten zaukun dena gezurrez:
Miss izanikan, egunkaria
Zen estalia haren potretez!
Jinkoak daki nun den egia.
Erregina zen... berak erranez!

3

Kaskoin ergel bat, mihi luzia,
Mintzo zen gerlaz, untsa edanez.
Lehertu zien, hor, etsaia,
Lau gizon hilik ukaldi batez!
Gure Pettiri trufatzailia,
Irrintzinaka hasirik tanpez,
Ikaran zagon kalakaria,
Ahoa nunbait hetsi beharrez,
Beldurrarekin zuri-zuria.
Gerlaria zen... berak erranez!

4

Bere buriaz arras hartia,
Gizon gazte bat, urruntik jinez,
Iduri zaukun zela Printzia,
Mintzatuz zaldiz edo langilez,
Aipatuz etxe ta jauregia.
Ezkonduz geroz, espanturik ez...
Borda batian zien tegia,
Ama gaixoa, langilen ordez,
Asto maingu bat, bere zaldia.
Haberatsa zen... berak erranez!

Igortze
 Jaun frantximenta, gora Frantzia!
 Dena espantu, oihu eginez.
 Harrotzen duzu jende guzia.
 Paristarrak du sinesten zinez
 Mundian dela, Frantses handia,
 Lehen-lehena... berak erranez!
 Piarres Hegittoa.

Hautatu dudan baladak erakusten du olerki mota egokia dela iraganaren aipatzeko alde batetik eta jorragailu pollita dela denbora berean. Hori izan da Piarres Hegittoa-k erabili duen gai nagusia. Iragana bere oroitzapen xoragarriekin «*Mais où sont les neiges dantan !*» delakoaren oihartzuna, ezeztatzen ari dela, hautetsiek, agintariek ez dutelarik deus egiten euskararen hiltzaile den bizitzeko manera berriaren kontra, gehienetan haren laguntzaile hurbil ez balinbadi-ra esku mutil bilakatzen. Hori zen Pierre Duny-Pétre-ren kezka, hortakotz salatu ditu bere olerkietan, hobeki ulertua izaiteko idazten zuela Garaziko euskalkian. Laurogeita hamaika urte ez ditu osoki bete. Zendu da martxoaren 24an, Martxoaren 26an elizkizunetan galdegin zidan familiak irakur nezan Pierre Duny-Pétre-k idatzi zuen olerki bat. Hautatu nuen *Harrak eta haritza* deitzen dena. Eskaintza da: *Gure herri pollita eta gure euskaldungoa xehatzen dituzteneri ene samurgoarekin* eta azken bertsuak salatzen du gogorki orduko jokamoldea:

Har horiek bezala, gizona da galtzen,
 Geroaz ez delarik zinez axolatzen.
 Itsutuki lanari balinbada lotzen,
 Hautsi, motz eta trenka, makur edo zuzen.
 Zirt hunak, zart harat, dena du xehatzen.
 Hortarik, azkenian, zer zako gertatzen?
 Ontasun ederrenak ditu fundikatzen
 Ta Jainkoak emanak debrurat igortzen.

Halakoa zen Piarres Hegittoa, euskaltzale eta abertzale suharra. Goian bego.

Jean Haritschelbar